

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.132.2

Дігтяр Євгенія Ігорівна

студентка

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дигтярь Евгения Игоревна

студентка

Полтавского юридического института

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Dihtiar Yevheniia

Student of the

Poltava Law Institute of

National Law University named after Yaroslav Mudryi

**ПРОБЛЕМА ДОБРОВОЛЬНОЇ ВИДАЧІ РЕЧЕЙ ЧИ ДОКУМЕНТІВ
ЯК СКЛАДОВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ
ПРОБЛЕМА ДОБРОВОЛЬНОЙ ВИДАЧИ ВЕЩЕЙ ИЛИ
ДОКУМЕНТОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТАКТИКИ
THE PROBLEM OF VOLUNTARY ISSUANCE OF THINGS OR
DOCUMENTS AS A COMPONENT OF CRIMINALISTIC TACTICS**

Анотація. Дана стаття присвячена питанню удосконалення тактичного забезпечення обшуків. Наголошено, що обшук є важливою інформативно-пошуковою слідчою дією, складно організованою у психологічному плані, що вимагає від його учасників суттєвої психолого-тактичної підготовленості. У статті наголошено на важливості використання слідчим під час проведення обшуку таких прийомів

криміналістичної тактики та психологічного впливу на обшукуваного, які б сприяли добровільній видачі речей чи документів, а також пошуків дієвих шляхів вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: *обшук, криміналістична тактика, розшукувані об'єкти, речі, документи добровільна видача, психологічний вплив.*

Аннотація. *Данная статья посвящена вопросу совершенствования тактического обеспечения обысков. Отмечено, что обыск является важной информационно-поисковым следственным действием, сложно организованным в психологическом плане, что требует от участников существенной психолого-тактической подготовленности. В статье отмечена важность использования следователем во время проведения обыска таких приемов криминалистической тактики и психологического воздействия на обыскиваемого, способствующих добровольной выдаче разыскиваемых объектов, а также поиску действенных путей решения проблемы.*

Ключевые слова: *обыск, криминалистическая тактика, разыскиваемые объекты, вещи, документы, добровольная выдача, психологическое воздействие.*

Summary. *This article is devoted to the question of improving the tactical provision of searches. The author argues that the search is an important informative and investigative investigation that is difficult to organize in the psychological plane, requiring significant psychological and tactical readiness from its participants. The article emphasizes the importance of using the investigator during the search of such methods of forensic tactics and psychological influence on the searched, which would contribute to the voluntary issuance of wanted objects as well as the search for effective ways to solve the problem.*

Key words: *search, forensic tactics, wanted objects, voluntary issuance, psychological influence.*

Постановка проблеми. Основне та одне з найскладніших завдань правоохоронних органів – швидке розкриття і розслідування злочинів та викриття винних. Сприяти повній і результативній діяльності в цьому напрямку поводити слідчі дії передбачені законодавством, зокрема якісно проводити обшук – розповсюджений спосіб збирання даних. Примусовий характер обшуку, певні складнощі, особливості його підготовки і проведення створюють значне психологічне навантаження на його учасників, і часто слідчі намагаються уникати цієї слідчої дії, або доручають її проведення співробітникам оперативних підрозділів, що знижує якість діяльності правоохоронних органів. З огляду на це, виникає необхідність удосконалення тактичного забезпечення обшуків та забезпечення таких прийомів криміналістичної тактики, психологічного впливу слідчого, що сприяють добровільній видачі розшукуваних речей чи документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна тактика проведення обшуку досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами в криміналістичній літературі. Дослідження різних категорій кримінальних справ вказують на достатньо низьку результативність обшуків. Вагомий внесок у розробку теоретичних основ проведення обшуків зробили відомі вчені-криміналісти, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, М. С. Гурєв, Д. В. Деревняк, В. Е. Коновалова, Л. П. Ковтуненко, Є. Д. Лук'янчиков, С. Ю. Петряєв, О. Р. Ратінов, М. В. Салтевський, М. І. Скригонюк, Л. Д. Удалов, В. Ю. Шепітько та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз різнобічних наукових праць та досліджень. Розробка тактичних прийомів обшуку, зокрема проблема добровільної видачі речей, документів, розшукуваних об'єктів як складова криміналістичної тактики.

Викладення основного матеріалу. Отримання доказової інформації у кримінальному процесі може відбуватися шляхом обшуку. Це слідча дія, метою якої є примусове обстеження певного середовища, громадян, їх одягу, речей, задля виявлення та вилучення джерел доказової і орієнтуючої інформації. Як і інші слідчі дії, обшук має свою тактику проведення. Криміналістична тактика обшуку підпорядкована цілям досягнення максимальної ефективності її проведення [4, с. 283].

Наукові джерела визначають криміналістичну тактику як логіко-психологічну основу науки криміналістики. Її методи, засоби, прийоми – дієвий інструмент у кримінальному процесі. Процесуальні дії слідчого під час обшуку характеризуються ступенем психологічної взаємодії між учасниками кримінального провадження, адже обшук містить елементи примусового обстеження житла чи іншого володіння особи обшукуваного. Обшук належить до слідчих (розшукових) дій із значним потенціалом конфліктності, що представлений, з одного боку, протиріччями цілей сторін, а з іншого боку виражений примусовістю та публічністю. Примусовий характер обшуку породжує, зокрема, певний емоційний конфлікт, тому, що його проведення означає втручання сторонніх осіб у інтимно-особистісне середовище обшукуваного [3, с. 341].

Перед початком слідчої дії, слідчий зобов'язаний зажадати від особи, яку обшукують добровільно видати предмети, документи, речі, які цікавлять слідчого. Якщо особа відмовляється це зробити, починаються слідчі дії. Дослідники наголошують, що психологічним змістом діяльності слідчого при проведенні обшуку є організація пошукових дій стосовно прихованих матеріальних об'єктів, речей, документів, що викривають злочинця [6, с. 347]. Саме тому, слідчому потрібно обрати такі ефективні тактичні прийоми впливу на особистість обшукуваного, які б сприяли добровільній видачі розшукуваних об'єктів, речей, документів, при цьому

криміналістична тактика не повинна суперечити положенням Конституції України про повагу до гідності людини.

Підготовка до обшуку полягає у створенні найбільш наближеної його моделі, що допомагає з'ясувати такі важливі питання: основні характеристики розшукуваних предметів, речей, документів тощо; особливості середовища, місця обшуку, можливі схованки; характеристики особистості особи та її оточення, можливі варіанти, типи їх поведінки під час слідчих дій; загальна тактика проведення обшуку; склад слідчої групи, розподіл функцій між учасниками слідчої групи; технічні засоби, прийоми, що будуть використані під час обшуку [4, с. 286].

На нашу думку, потрібно виділити ще один важливий компонент – підготовка до психологічного впливу на особистість обшукуваного з метою добровільної видачі ним розшукуваних об'єктів. Непередбачуваність дій обшукуваного, неможливість точно заздалегідь спрогнозувати криміналістичну тактику під час обшуку – це ті труднощі, з якими постійно стикається слідчий. Тому, професіоналізм та певні якості особистості слідчого активно впливають на результативність обшуку, як то: спостережливість, витриманість, пам'ять, стратегічне і тактичне мислення; здатність генерувати ідеї й приймати нестандартні рішення; витримка та цілеспрямованість; емпатія, комунікативність; сформовані уміння та навички пошукових дій тощо.

У процесі обшуку слідчий пізнає психологію осіб, спостерігаючи за їх поведінкою; обшукуваний, у свою чергу, вивчає особистість слідчого, щоб якомога швидше з'ясувати ступінь його поінформованості щодо розшукуваних об'єктів (речей, документів тощо) та вибрати лінію своєї поведінки [2]. Тому, для полегшення фіксації емоційних та функціональних зрушень у поведінці тієї особи, яку обшукують необхідно організувати спілкування таким чином, щоб вивести його зі стану психічної врівноваженості, створити контрольовану ситуацію напруженості. При

цьому важливе значення мають запитання та дії (погляди, жести, пози) учасників слідчої групи. Огляд місця події, впізнання, відтворення обстановки та обставин події, обшук – це ті слідчі дії, що спрямовані на реалізацію психологічного впливу на особистість обшукуваного і на одержання значущої для кримінальної справи інформації, ґрунтуючись на якій і відбувається безпосередній вплив на учасників процесу і сам хід розслідування [1, с. 175-182].

Таким чином, обшук є необхідною та важливою інформативно-пошуковою слідчою дією, складно організованою у психологічному плані, що вимагає від слідчих суттєвої психолого-тактичної підготовленості. Необхідно наголосити, добровільній видачі розшукуваних об'єктів сприяє підготовленість до обшуку, а також у тому, що психологічно обґрунтованими повинні бути тактичні прийоми слідчої групи прибуття на місце та проникнення у приміщення. Тактика суто пошукових дій реалізується на основі попередньої інформації про розташування і планування приміщень, їх ремонт, перебудову тощо; характеристики розшукуваних об'єктів та їх значущості.

Варто відзначити, успішність проведення обшуку залежить від значної кількості вимог та обставин, які умовно можна поєднати. За твердженнями науковців якнайкращій ефективності та результативності обшуку сприяють: підготовка до проведення обшуку; кваліфікована реалізація пошукових дій; спостереження за поведінкою обшукуваного та членів його родини; особисті якості слідчого та інших членів слідчо-оперативної групи [3, с. 343].

Основне, що та особа, яку обшукують має на меті і що визначає спосіб його мислення й поведінки, – це пошуки максимально надійної схованки для вкрадених цінностей, знарядь, інших предметів, що мають характер доказів. Метою діяльності працівників правоохоронних органів, які проводять обшук, є відшукування прихованих об'єктів або побудови

криміналістичної тактики таким чином, щоб обшукуваний сам добровільно видав розшукувані об'єкти. Проте, на думку дослідників цієї проблеми, що добровільна видача розшукуваних об'єктів ще не означає, що обшук на цьому може бути закінчений. Іноді, добровільна видача речей, документів може бути пов'язана: з видачею тим, кого обшукують частини компрометуючого матеріалу, або перешкоджати виявленню головної, більш важливої частини; з видачею документів чи предметів, щоб запобігти вилученню значної суми грошей або цінностей, виявленню слідів і речових доказів по інших злочинах. Тому, навіть при швидкій добровільній видачі розшукуваних об'єктів слідчому потрібно надалі продовжувати обшук та проводити слідчі дії, в залежності від конкретної справи [5, с. 140].

Ще одним невирішеним аспектом цієї проблеми є те, що не завжди добровільно видати речі, документи може тільки та особа, яку обшукують. Так, варто вказати, що пункті 3 частини 1 статті 56 КПК України, щодо прав потерпілого, зазначено, що і сам потерпілий має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, але процедури такого подання в діючому КПК не зазначено [7].

Іноді потерпілий, чи свідок бажають надати якісь докази по кримінальному провадженню. Потерпілий як, ніхто інший зацікавлений у відновленні своїх порушених прав, і здебільшого намагається всіляко допомагати правоохоронним органам. Проте український законодавець не прописав механізм надання доказів потерпілим, що фактично позбавляє потерпілого його права на відстоювання своїх інтересів, та можливості сприяння органам досудового розслідування у відновленні порушених прав. На практиці, у такому випадку, органи досудового розслідування відбирають у потерпілого заяву про намагання видачі певного об'єкта, а в подальшому здійснюють його огляд зі складанням протоколу огляду предмету з фіксацією в ньому інформації що предмети, що підлягають огляду виданні конкретною особою. На нашу думку, залишається

процесуально не зафіксованим факт передачі об'єктів, що може стати перешкодою для визнання їх допустимими доказами в суді. При виявленні бажання особи видати певні речі та документи, які мають важливе значення для кримінального провадження, органи досудового розслідування застосовують такий захід забезпечення досудового розслідування як тимчасовий доступ до речей та документів. Проте, це не зовсім відповідає правовій природі вказаного заходу і вимагає додаткового часу на дотримання процедури здійснення. Також, варто вказати, що особа, яка буде мати бажання сприяти досудовому розслідуванню, не завжди може бути потерпілим. Це може бути особа (крім свідка), що має певні зв'язки з потерпілим (родинні, трудові, товариські), бажає допомогти в відновленні порушених прав потерпілого.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Обшук є важливою інформативно-пошуковою слідчою дією, складно організованою у психологічному плані, що вимагає від його учасників підготовленості; добровільна видача розшукуваних об'єктів ще не означає, що обшук на цьому може бути закінчений. Добровільно видати певні об'єкти може і сам потерпілий, але процедури такого подання в діючому КПК не зазначено, що потребує від українського законодавця удосконалення та доопрацювання.

Література

1. Ковтуненко Л. П. Ситуаційний підхід до тактики обшуку / Л.П. Ковтуненко // Проблеми законності. — 2012. — № 118. — С. 175-182.
2. Коновалова В. Е. Криминалистическая тактика: теории и тенденции : учеб. пособ. / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько. — Харьков : Гриф, 1997. — 256 с.

3. Криміналістика [текст]: підручник. / В. В. Плясковский, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
4. Криміналістика. Академічний курс: підручник. / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гочаренко, В. І. Бояров та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
5. Настільна книга слідчого національної поліції України [текст]: практичний посібник. – К.: «Центр учбової літератури», 2017 – 480 с.
6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): К.: Кондор, 2005. – 588 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

References

1. Kovtunenکو L.P. Situational approach to search tactics / L.P. Kovtunenکو // Problems of legality. – 2012. – № 118. – P. 175-182.
2. Konovalova V.E. Forensic tactics: theories and tendencies: study. way. / V.E. Konovalova, V.Y.Shepetko. – Kharkiv: Grif, 1997. – 256 pp.
3. Criminology [text]: textbook. / V.V. Plyaskovsky, Y M.Chornous, A.V.Ishchenko, O.O.Alekseev and others. – К .: "Center for Educational Literature", 2015. – 544 pp.
4. Forensic science. Academic course: tutorial. / Т. V. Varfolomeyev, V.G.Goharenko, V.I.Boyarov and others. – К .: Yurincom Inter, 2011. – 504 p.
5. The National Book Police Investigator's Deskbook [text]: A Practical Guide. – К .: "Center for Educational Literature", 2017. – 480 p.
6. Saltevsky M.V. Forensic science (in modern edition): К.: Condor, 2005. – 588 p.
7. The Criminal Procedural Code of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>